

Stanisław M. Przyjemski

**Recenzja książki pod red. Zbigniewa Lasocika,
Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie,
Wyd. Ośrodka Badań Praw Człowieka, Katedra
Kryminologii i Polityki Kryminalnej, Instytut
Prawa Sądowego i Resocjalizacji UW, Warszawa
2006, s. 629**

Pod naukową redakcją dr. hab. Zbigniewa Lasocika, pracownika naukowego w Katedrze Kryminologii i Polityki Kryminalnej oraz w Ośrodku Badań Praw Człowieka Uniwersytetu Warszawskiego (IPSiR UW), ukazało się dzieło będące kompendium wiedzy przydatnej dla każdego, kto zajmuje się lub będzie się zajmował problematyką handlu ludźmi. Zawiera ono wszystko to, co pomoże rozpoznać charakter i stawić czoła jednemu z najtrudniejszych problemów współczesnego świata. Jest ta książka – jak przedstawia się ją we wstępie – rezultatem badań w ramach projektu szkoleniowo-badawczego „Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie” realizowanego przez wskazane wyżej naukowe jednostki organizacyjne. Powstała z intelektualnego wkładu 24 autorów poszczególnych jej części, z których każdy z nich jest osobą znaną zarówno w środowisku naukowym, jak też praktyków.

Podzielono tę książkę na trzy części. Pierwsza z nich to publikacje poszczególnych autorów rozmieszczone w sześciu rozdziałach tematycznych.

Wprowadzeniem do Części I jest artykuł Bronisława Nowaka¹ – „Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami”. Tutaj także zawarto Krótkie kalendarium atlantyckiego handlu niewolnikami.

Na rozdział 1 – Podstawowe regulacje prawne – składają się publikacje: Elżbiety Morawskiej² – „Handel ludźmi z perspektywy systemu ochrony praw człowieka ONZ”; Maria Grazia Gammarinaro³ – „Standardy Rady Europy w zwalczaniu handlu ludźmi”; Katarzyny Bralczyk⁴ – „Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi”; Marka Antoniego Nowic-

¹ Prof. dr hab., pracownik naukowy w Zakładzie Historii Nowożytnej Zakładu Historii Nowożytnej Instytutu Historycznego UW.

² Dr n. praw., adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego UKSW w Warszawie.

³ Sędzia Trybunału Karnego w Rzymie; ekspert Rady Europy w projekcie reformowania prawa karnego dotyczącego handlu ludźmi.

⁴ Ekspert Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

kiego⁵ – „Pierwszy wyrok Trybunału w Strasburgu dotyczący problemu współczesnej niewoli domowej i poddaństwa w Europie”; Marcina Wiśniewskiego⁶ – „Kilka uwag o zwalczaniu handlu ludźmi w dokumentach ONZ i Rady Europy”; Filipa Jasińskiego⁷ – „Praktyczne znaczenie przepisów Unii Europejskiej, dotyczących walki z handlem ludźmi”; Krzysztofa Karsznickiego⁸ – „Grupa Niezależnych Ekspertów Komisji Europejskiej do spraw zwalczania handlu ludźmi”.

Handel ludźmi – aspekty międzynarodowe, humanitarne i prawne są treścią rozdziału 2. Wypowiadają się w tej kwestii: Gert Vermeulen⁹ – „Handel kobietami i dziećmi – perspektywa międzynarodowa”; Eleonora Zielińska¹⁰ – „Handel ludźmi jako naruszenie praw kobiet”; Beate Andress¹¹ – „Praca przymusowa jako forma handlu ludźmi”; Irena Rzeplińska¹² – „Prawa ofiar handlu ludźmi a prawa cudzoziemców”; Richard Spencer¹³ – „Kobiety – uchodźcy z Korei Północnej są zmuszane do uprawiania seksu w Chinach”.

W rozdziale 3 – Eliminowanie handlu ludźmi w Polsce – zamieszczone są publikacje: Eleonory Zielińskiej¹⁴ – „Zakaz handlu ludźmi w polskim prawie karnym”; Joanny Warzeszkiewicz¹⁵ – „Opinie funkcjonariuszy ochrony porządku prawnego na temat wprowadzenia definicji handlu ludźmi do kodeksu karnego”, opracowanie Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji – „Zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi przez Policję”; opracowanie Wydziału IV Analizy Kryminalnej Zarządu Operacyjno-Śledczego K.G. Straży Granicznej – „Straż Graniczna wobec handlu ludźmi”; Krzysztofa Karsznickiego¹⁶ – „Handel ludźmi w świetle postępowań karnych prowadzonych w latach 1995–2005”.

⁵ Adwokat, prezes Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, w latach 2000–2005 międzynarodowy Rzecznik Praw Człowieka w Kosowie, a z wcześniejszych jeszcze funkcji to m.in. członek Europejskiej Komisji Praw Człowieka w Strasburgu.

⁶ Absolwent Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, asystent przedsięwzięcia „Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie”.

⁷ Dr n. praw., główny specjalista w Departamencie Polityki Integrycyjnej UkiE.

⁸ Zastępca dyrektora Biura ds. Przystępności Zorganizowanej Prokuratury Krajowej, członek Grupy Ekspertów Komisji Europejskiej ds. Zwalczania Handlu Ludźmi.

⁹ Profesor prawa karnego i kryminologii Uniwersytetu w Gandawie, dyrektor Instytutu Międzynarodowych Studiów Polityki Kryminalnej.

¹⁰ Prof. dr hab., kierownik Katedry Prawa Karnego Porównawczego na Wydz. Prawa i Admin. UW, pracownik Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

¹¹ Członek zespołu realizującego Program Zwalczania Pracy Przymusowej w Międzynarodowej Organizacji Pracy.

¹² Prof. dr hab., kierownik Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego IPSiR Uniwersytetu Warszawskiego, z-ca dyrektora Instytutu Nauk Prawnych PAN.

¹³ Dziennikarz *The Daily Telegraph*.

¹⁴ Jak w przypisie 10.

¹⁵ Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji UW.

¹⁶ Jak w przypisie 8.

Zjawiskowe formy handlu ludźmi omawiają w rozdziale 4: Zbigniew Izdebski¹⁷ – „Handel ludźmi a prostytutka”; Teodor Bulanda¹⁸ – „Przymus pracy i wykorzystywanie pracowników – aspekty etyczne i prawne”; Agnieszka Morawska – „Handel dziećmi – zarys zjawiska”; Wojciech Rowiński¹⁹ – „Prawne i organizacyjne warunki przeszczepu narządów w Polsce”.

Ofiara handlu ludźmi i praca z ofiarą są treścią rozdziału 5. Tu prezentują swoje poglądy: Stana Buchowska²⁰ – „Czynniki sprzyjające handlowi ludźmi”; Małgorzata Pomarańska-Bielecka²¹ – „Obraz handlu kobietami w prasie polskiej”; Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – „Krajowy System Postępowania z Ofiarami Handlu Ludźmi”; Irena Dawid-Olczyk²² – „Wsparcie dla ofiar handlu ludźmi w praktyce Fundacji przeciwko Handlowi Kobietami «La Strada»”; Małgorzata Szulik²³ – „Psychologiczna sytuacja ofiary handlu ludźmi”.

W rozdziale 6 – Eliminowanie handlu ludźmi w wybranych krajach – zamieszczono opracowanie Rządowej Agencji ds. Handlu Ludźmi oraz Departamentu Stanu USA – „Wysiłki Rządu Stanów Zjednoczonych na rzecz zwalczania handlu ludźmi”, a także opracowania: Eunice Shang-Simpson²⁴ – „Brytyjskie doświadczenia w walce z handlem ludźmi – prawodawstwo, wyspecjalizowane organy i procedury”; Maria Grazia Giammarino²⁵ – „Doświadczenia włoskie w zwalczaniu handlu ludźmi”; Bruno Moensa²⁶ – „Polityka zwalczania handlu ludźmi w Belgii – podejście kompleksowe”.

Zaprezentowana wyżej zawartość części pierwszej jest warstwą opisową dzieła. Autorzy omówili w niej zagadnienia związane ze zjawiskiem handlu ludźmi. Niektóre opracowania dotyczą prawa, inne cech handlu ludźmi jako szczególnego fenomenu społecznego. Inne są jak gdyby praktycznymi wskazówkami dla profesjonalistów zajmujących się omawianym problemem.

¹⁷ Prof. dr hab. Instytutu Pedagogiki Społecznej, Zakładu Poradnictwa Młodzieżowego i Edukacji Seksualnej Uniwersytetu Zielonogórskiego, profesor Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej oraz adiunkt w Katedrze Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Wychowania UW.

¹⁸ Dr n. praw., pracownik naukowy Katedry Kryminologii i Polityki Kryminalnej (IPSiR) UW, pracownik Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

¹⁹ Prof. dr hab. N. med., chirurg, transplantolog, kierownik Kliniki Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej Akademii Medycznej w Warszawie, krajowy konsultant w dziedzinie transplantologii klinicznej.

²⁰ Współzałożycielka Fundacji Przeciwko Handlowi Kobietami „La Strada”, b. koordynatorka Polskiego Programu Prewencji Handlu Kobietami w Europie Środkowo-Wschodniej.

²¹ Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji oraz Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, kierownik wykonawczy przedsięwzięcia „Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie”.

²² Współzałożycielka Fundacji Przeciwko Handlowi Kobietami „La Strada”.

²³ Psycholog Fundacji „Dzieci Niczyje”, współpracowniczką Fundacji „La Strada”.

²⁴ Prokuratorka Królewskiej Służby Prokuratorów Wielkiej Brytanii.

²⁵ Jak w przypisie 3.

²⁶ Pracownik Instytutu Międzynarodowych Studiów Polityki Kryminalnej w Gandawie.

Każdy z rozdziałów książki wzbudza refleksje i pytanie o naturę handlu ludźmi jako wyjątkowo odrażającego zjawiska międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Zarówno opracowania dokonane przez zespoły ekspertów wyspecjalizowanych instytucji (tak w rozdziałach: 3, 5, 6), jak i publikacje poszczególnych autorów, wskazują na konieczność uświadamiania, że mamy do czynienia z kwintesencją zła w relacjach między ludźmi. Handel ludźmi jest nazywany współczesną formą niewolnictwa. Należy bowiem zdać sobie sprawę z tego, że handel ludźmi to jedna z najcięższych zbrodni, w wielu krajach zagrożona najsurowszymi karami pozbawienia wolności. Sprzedanie innego człowieka jest kumulacją tak wielu naruszeń podstawowych praw istoty ludzkiej, immanentnie związanych z jej godnością, że nie może pozostać bez negatywnej oceny i reakcji państwa. I tu Zbigniew Lasocik we wstępie do dzieła, którego powstaniem kierował, zamieszcza swoją pesymistyczną refleksję dotyczącą Polski: „Wydaje się, że mimo deklaracji i podejmowanych działań, władze państwowe ciągle jeszcze nie postrzegają handlu ludźmi w kategoriach poważnego problemu. Dotyczy to zarówno tempa wprowadzanych zmian prawnych, jak i proponowanych środków przeznaczonych na realizację zadań związanych z eliminowaniem zjawiska. Oczywiście należy brać pod uwagę fakt, że do czasu publikacji książki (początek roku 2006), w Polsce zmienił się układ sił politycznych. Być może nowa władza potrzebuje czasu na ustalenie priorytetów, co może oznaczać, że handel ludźmi znajdzie się wśród nich. Można mieć nadzieję, że w krótkim czasie zapadną decyzje, dzięki którym system społecznej reakcji na zjawisko handlu ludźmi zostanie wzmocniony ważnymi decyzjami prawnymi (...), organizacyjnymi (...) i finansowymi (...)”.

Część II książki jest w całości poświęcona prawu, przede wszystkim międzynarodowemu. Znajduje się tu wykaz wszystkich aktów prawnych, które dotyczą handlu ludźmi (np. Konwencja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 18 grudnia 1979 r., czy Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi otwarta do podpisu w Warszawie 16 maja 2005 r.), a także treść innych (np. stosowne do przedmiotu opracowania wyciągi z prawodawstwa polskiego, a to z Kodeksu karnego, Przepisów wprowadzających k.k., z kodeksu postępowania karnego, czy ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach), ale będących najważniejszym źródłem wiedzy prawnej, a przez to będących podstawowym instrumentem pracy każdego, kto zajmuje się tym zjawiskiem lub je bada. Są one uporządkowane według systemów, w ramach których powstawały, a wewnątrz tych kategorii uporządkowane są chronologicznie.

W zamykającym dzieło aneksie znajdziemy słowniczek podstawowych pojęć i terminów, noty o autorach (w niniejszej recenzji uwzględnione

w przypisach), listę wykładowców i ekspertów biorących udział w przedsięwzięciach organizacyjnych zwalczania handlu ludźmi.

To nadzwyczajne kompendium jest adresowane – jak wskazuje się w jego wstępie – do funkcjonariuszy wszystkich służb publicznych. Ma się tu na uwadze funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, pracowników wymiaru sprawiedliwości, w tym przede wszystkim prokuratorów i sędziów, ale też personel polskich placówek dyplomatycznych i pracowników samorządowych służb socjalnych. Publikacja kierowana jest także do działaczy organizacji pozarządowych, które zajmują się albo będą się zajmowały ofiarami handlu ludźmi, jak również do tych, którzy zajmują się edukacją obywatelską i podnoszeniem świadomości społeczeństwa – od wykładowców akademickich, po nauczycieli szkół wszystkich szczebli, do podstawowych włącznie.

Nadmienić jeszcze wypada, że ta ze wszech miar godna polecenia książka (w doskonałej też szacie edytorskiej: twarda okładka, estetyczne opracowanie poligraficzne) została sfinansowana ze środków „Prawo i Demokracja” Ambasady USA w Warszawie.